

Bir Ahıska Romanı:

SALKIM SÖĞÜTLERİN GÖLGESİNDE

Orhan URAVELLİ

1944'te Ahıska bölgesinden sürülen Türklerin 64 yıldır devam eden yurtsuz ve derbederlik faciası, birçok sebeplerden dolayı ne yazık ki edebiyat ve sanata konu olmamıştır. Ahıskalıların kendilerine ait olan ve halk edebiyatı diyebileceğimiz şiirler bile antoloji hâlinde bir araya getirilememiştir. Ahıska'daki hayat, sürgün ve sonraki dönemle ilgili hatıralara sıkça rastlanırsa da bunlar değişik dergilerde ve yayınlarda dağınık hâdedir, çoğu fragmanlardan ibarettir. Bunlar da detay, kronoloji ve genel tarihî şartlardan, somut sosyal ve siyasî süreçlerden kopuktur.

Fırat Sunel'in kısa süre önce yayınlanmış romanı işte bu bağlamda dikkat çekmektedir. Kitap hakkında bazı düşüncelerimizi okurlarla paylaşmak isteriz.

Önce şunu belirtelim ki yazar doğrudan Ahıska sürgününü yaşamış bir ailenin çocuğu değildir. Sunel, 1966'da Ödemiş'te doğmuş, İzmir, İstanbul ve Ruhr'da (Almanya) eğitim görmüş, diplomatik kariyeri boyunca değişik ülkelerde görev yapmıştır. Hâlen Düsseldorf Başkonsolosumuz olan Sunel, dört yıl Tiflis'te T.C. Büyükelçiliğinde Müsteşarlık yapmıştır.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde adlı romanı, şüphesiz yazarın Tiflis'te görev yaptığı yılların ürünüdür. Ahıskalıların bulunduğu ülkelerde görevlerde bulunmuş diğer diplomatlarımız da bu konuya Fırat Sunel gibi roman yazacak kadar olmasa bile en azından kamuoyunu aydınlatacak yazı ve makaleler yazacak kadar duyarlı olsalardı keşke. Yazarın emeğine, konuyla ilgili olarak kararlı şekilde bilgi toplama gayretine hayran olmak mümkün değil. Zira romanda ele alınan gerçekler, Türk aydınının çok uzak kaldığı, doğru dürüst bilgi sahibi olmadığı, adeta enformasyon boşluğu oluşturan katmanla ilgilidir. Yazar, bir etnografya ve tarih araştırmacısı gibi titizce malzeme toplamasaydı, bunca yöresel ayrıntıyı, yer adlarını, konunun tarihî boyutlarını, mahallî, dinî, etnik ve kültürel özellikleri başarıyla kullanamazdı.

Gençliği, devrimin beşiği Petrograd'da geçen Ermeni Vitali Efendi, Orsepli Ahmet ağa ve Hoyet (Hevot) köyünde oturan Gürcü Şota, romanın baş kişileridir. İkinci Dünya Savaşı ve o yılların Ahıska köyleri, genel çerçevede bu kişilerin aileleri, günlük yaşantıları ve beklentileri üzerinden anlatılıyor. Ahmet Ağa'nın oğlu Mehmet cephededir ve ondan uzun zamandır mektup gelmiyor. Oğlu için eşyle birlikte gece gündüz dua eden Ahmet Ağa, oğlu sağ salim dönerse Aliş koçu kurban keseceğini söylüyor. Öte yandan kızı Zehra'nın (Zöhre olması gerekir, Ahıska ağzında Zehra ve Zühre denmez) kocası Yusuf da savaştadır. Derken Vale demiryolu inşaatında çalışan ikinci oğlu Cemil'i de askere alıyorlar ve ihtiyar yıkılıyor. Evde sadece 'son beşikleri' Ömer kalıyor. Kitabın tamamında savaşın ve ölümün nefesi, okuru takip etmektedir.

Fırat Sunel, *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, Roman, Profil Yayınları, İstanbul, 2011, 400 s.

Coğrafya bilgisi kıt olan bu köylülerin bilmedikleri uzak diyarlarda bütün dünyayı sarsan kıyamet ve mahşer yaşıyor, nice halkları ve milletleri, yüz binlerle insanı, ülkeleri, şehirleri tarumar eden korkunç savaş devam etmektedir. Dünya savaşının dünya kadar belâ ve fâcia getireceğini her sayfada seziyoruz; yazar ufak detaylar, sıradan lâflar, hatıralar, mukayeselerle, yaklaşan vahşeti önceden sezdiriyor. Erkek nüfus silâh altına alındığından köylerde eski canlılık kalmamıştır; kadınlar ve ihtiyarlar çaresiz bekleyiş içindedirler. Neşe ve hayat heyecanı sadece çocuklar için geçerlidir.

Küçük Ömer ve Şota'nın oğlu Nika, romandaki çocuklar dünyasını temsil etmektedirler. Okuyucu, Ahıska'nın köy manzaralarını, köylülerin dertlerini, okul ortamını, bayram heyecanlarını ve savaşın açtığı yaraları onların gözüyle de değerlendirebilir. Her ikisinin ağabeyi Almanlarla savaşta 'kahramanca' savaşmaktadırlar; aynı okula gidiyorlar, koyunları birlikte güdüyorlar, Uravel deresinde balık tutuyorlar. Köylüler, ayda iki üç kez Ahıska şehrine inerler; pazara sebze ve meyve götürürler, öteberi alırlar, savaşın gidişatı ve ülkenin son durumu hakkında haberler dinlerler. Ahıska'nın pazarını, oradaki atmosferi, daimî satıcıları yazar ustalıkla kaleme almıştır. Peynir satan Salkalı Eleni, Kakhetyalı şarapçı Giorgi, Yahudi bakkal Moşe, köylerde çerçilik yapan kardeşi İzak, meyve satan Gürcü kızı Nino, Ermeni terzi, sebzeçi Gülnaz, pastırma, sucuk, kuruyemiş satan yaşlı teyzeler ve amcalar pazar ortamını canlı tutan karakterlerdir.

Vitali Efendi'nin hatıraları romanda önemli yer tutar. Bolşevik devrimi, 1917-1922 yılları iç savaş, Sovyet devletinin kurulması gibi konu-

lar onun hatıraları çerçevesinde anlatılmaktadır.

Aynı zamanda Şota'nın kardeşi Otari'nin hatıraları ikinci bir kulvardır. Böylece Sovyetler ve Kafkasya genelinde Çarlık rejiminin yıkılmasından İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dramatik olaylar, romanın dış çemberini oluşturur. Yıllardır kaybolan ve öldüğü düşünülen Otari, nerdeyse 30 yıl sonra beklenmedik şekilde Hoyet'teki baba evine döner. Çar ordusunda savaşırken, devrimden sonraki karmaşa ortamında iç savaşın perişan ettiği Kafkasya'da firar ettiği arkadaşıyla birlikte sonunda Svanetya dağlarının bir köyüne sığınmış ve orada evlenmiştir. Ne var ki tıpkı Ahıska köyleri gibi bu sefer ikinci dünya devler savaşı ahtapotunun en ücra yerlere ulaşan kolları, Svan yöresine de ulaşmış, Otari'nin iki oğlu cephede hayatını yitirmiş, eşi de vefat etmiştir. Hoyet'e dönse de mutlu değildir. Annesine ve kardeşine kavuşsa da içinde onmaz bir acı ve öfke vardır. Otari, ülke insanlarının yaşadıkları sayısız çileyi kaderin oyunu olarak görmüyor ve devletin başına geçen firavunların suçlu olduklarından emindir. Üstelik Stalin rejiminin baskı ve mezalimi hakkında düşündüklerini açıkça söylemektedir: "Bütün köyleri gezdim, şeytanın izlerini gördüm... Camileri kilitlemiş şeytan, pencerelerini tahtayla mihlayıp kapılarına zincir vurmuş... Daha çok harabe evler gördüm köylerde. Sahipleri hep Gulag'a (Gulag-Rusça Kamplar Genel Müdürlüğü kısaltması) sürülmüş, Sibiryaya vatanları olmuş. Soylarını kurutmuşlar. Şeytan her yerden geçmiş, burayı da ihmal etmemiş. Şeytanın büyüğü... Moskova'da Şota. En büyük iblis Stalin'le onun kuduz köpeği Beria. Her yere uzanmış uğursuz elleri!"

İnsanların ilah gibi taptıkları Stalin ve Beria hakkında böyle konuşan biri, aklını kaçırmış olmalıydı. Zaten rejim ve partinin dışında hayatının hiçbir anlamı olmadığına inanan sadık yurttaş Vitali Efendi (Aramyan) Ahıska'ya giderek onu ihbar eder. Otari tutuklanır ve bir daha ondan haber alınamaz. Aslında yıllardan beri Vitali'nin içini şüpheler kemirmektedir; hayranı olduğu Troçki'nin saf dışı edilmesi ve yurtdışına sürülmesi, binlerle seçkin Bolşevik yöneticinin Troçki yanlısı diye tasfiye edilmesi, sayısız idamlar onun gibi fanatik devrimci için bile vahim bir çelişkidir. Sağduyusu ve mantığı onu rahatsız etmektedir; çünkü bu taşra yerde Marks'ın kitaplarından, ideoloji ve siyasî doktrinlerden habersiz bir köy öğretmeninini Troçki yanlısı diye tutuklanıp idama mahkûm edilmesi, ona anlamsız geliyor. Daha da kötüsü, özgür ve eşit emekçilerin yaşadığı âdil ve sömürsüz toplum kurulduğu beyan edilirken dev bir baskı makinesi kurulmuştur.

Romanda Ahıska Türklerinin önde gelen temsilcileri Ahmet Ağa ve ailesidir. Kardeşi Hüseyin, sınırın ötesinde kalmıştır ve Ahıska Türklerini ikiye ayıran Sovyet-Türk sınırı, kitabın her sayfasında dramatik arka plan olarak sezilmektedir. Çok sayıda Ahıskalı, varlıklı olanlar, din adamları Bolşevik rejimin baskıları yüzünden Türkiye'ye kaçmışlardı, fakat yazar nedense bu konuya pek yer vermemiştir. Oysa Ahıska köylerindeki halk, Posof ve Çıldır'a kız verip almış, 1937-39 yılına kadar gidiş geliş devam etmiştir. Elbette yazarın kendi takdiridir ve bu romanın bir vakayiname olmadığını da dikkate almak gerekir. Yaşlı Ahıskalıların hatıraları sayesinde sürgün öncesi Orsep köyünün durumunu epey ayrıntılı şekilde biliyoruz. En fazla 40 haneden oluşan ve taşrada bulunan bu köy, her yönüyle Hoyet ve Urael'e bağlı olmuştur. Ne var ki yazar, Orsepli Ahmet Ağa tipini ele alırken bunu Gürcü Şota ve Ermeni öğretmen Vitali ile ilişkiler bağlamında şekillendirmiştir. Açık konuşmak gerekirse Orsep ve Hoyet köyleri hakkında o yıllara ait hatıralarda Ermeni öğretmenden bahsedilmez, çünkü dersler Azerî dilindeydi; sadece birkaç saat Gürcü dili dersi söz konusuydu. Orsep gibi çok küçük bir köyde Ermeni Vitali Efendi, zorlama bir figür izlenimi veriyor.

Romanın en etkili kısmı şüphesiz sürgün vahşetinin anlatıldığı sayfalardır. Köy, şafak sökerken askerlerce sarılmıştır, evler boşaltılmaktadır, köylülere en zarurî eşyalarıyla birlikte toplanmaları emredilmiştir. Vitali Efendi gözlerinin önünde cereyan eden hadiseleri anlayamıyor:

'Yoldaş Zurabişvili, neler oluyor?'

'Sürgün! Sürgün ediliyorlar! Emir geldi!'

Emrin kimden geldiğini sormadı Vitali Efendi. Bu kadar köyde yaşayan on binlerle insanın sürgün kararını bir kişi alabilirdi: Yosif Cugaşvili, yani Stalin...

'Neden?' diye sorabildi inler gibi.

'Bu insanlar halk düşmanlarıdır!' diye cevapladı Zaza...

'Ellerine bir fırsat geçse Almanlarla bir olup bizi keserler. Hepsi Türkiye ajanıdır bunların...'

'Bu insanların çoğunun oğulları Sovyet ordusunda Almanlarla savaşırken can verdi. Birçoğu hâlâ cepheden dönmedi' diye cevap verdi Vitali Efendi...

Fırat Sunel'in anlattıklarını okudukça o vahşeti yaşamış yaşlıların anlattıkları akla gelmektedir. Boşalan köylerdeki ahırlarda hayvanlar çılgınca böğürüyormuş, bir yandan ağlaşma ve şivan, öte yandan kamyon motorlarının sarsıcı gürültüsü ve hayvanların sesi birbirine karışınca öyle bir uğultu kopmuş ki adeta İsrail surunu çalıyormuş, dağ dere titriyormuş... Ve gidenlerin götüremedikleri eşya ve malları yağmalamak için boş kalmış köylerde dolaşan sefil yağmacılar...

Yazar köylere giren ve halkı demiryolu istasyonuna götüren Amerikanski tenteli kamyonlardan bahsediyor. Bunlar aslında Amerika'nın savaş için Sovyet ordusuna yardım kapsamında verdiği Studebaker markalı kamyonlardır. Savaş için verilmiş kamyonlar, suçsuz insanların sürgünü için kullanılmıştır. Üstelik sürgün operasyonunu gerçekleştiren komutan ve askerler değişik madalya ve nişanlarla ödüllendirilmiştir. Çaresiz ihtiyar, kadın ve çocukları evlerinden derbeder ederek kamyonlara bindirmek, istasyona boşaltmak ve vagonlara tepmek sanki kahramanlıkmış... Oysa aynı ödülleri alan yüz binlerle asker savaşta ölümle yüz yüzeydi.

Oğlunun cepheden döndüğü gün kesmeye ahdedtiği koçu, Ahmet Ağa sürgün saatinde kesecektir. Neye niyet, neye kısmet... Acele birkaç saat içinde alabildikleri kadar eşya ve yiyeceklerle vagonlara tepilen zavallı köylüleri yaklaşık bir ay süren cehennem yolu beklemektedir. Binlerce ihtiyar ve çocuk, ilk defa trene binmişlerdi! Ne var ki bu, hem de son binişleriydi ve vagonlar onlar için mezar olacaktı. Borcom-Haşur-Gori-Tiflis-Gence-Bakü güzergâhından sonra Hazar Denizi'nin kuzeyinden dolanan sürgün yolculuğunu eminim ki yazar kendisi de gözyaşı dökerek yazmıştır... Pislik kokan vagonlar, susuzluk, açlık ve ter, idrar ve çocukların dışkı kokusu, dondurucu soğuk, meçhule uzanan raylar ve tekerleklerin acımasız takırtısı...

Genelde bu tür dramatik sahneler insanların gözü önünde film gibi canlanır ve derken duygu yüklü hazin müzik başlar. Oysa karla kaplı, sessiz ve ıssız steplerde ardi ardına ilerleyen ve gürültü koparan katarları düşünün: 'Hepsi ishâl oldu, kollarını oynatacak hâlleri kalmadı. Altını tutamayan ihtiyarlar vardı. Vagonlarda nefes almak imkânsız hâle geliyordu. Tahtaların arasından sızan dondurucu soğuk bile ağır kokuyu hafifletemez oldu. Bütün vagonları bit kaplamıştı ve insanları canlı canlı yiyip bitiriyorlardı... Yiyecek ve suları artık tamamen tükendiğinde, tren yine gıcırdayarak durdu. Açılan sürgülü kapılardan soğuk, yüzlerine alev gibi çarptı. Dışarıda

ne bir ev, ne bir ağaç görünüyordu. Göz alabildiğince beyaz, her yer kar ve buzdu. Kapıdan başını uzatan asker içeriye bağırdı:

'Ölünüz var mı?'

Vagon, Ahmet Ağa için de mezar olur; 12 yaşındaki oğlu Ömer ise Fergana vadisinde büyüyecek, evlenecek, çoluk çocuk sahibi olacaktır. Ve yıllar sonra, yetmişine merdiven dayamışken Orsep'e ziyarete gelecektir... Ancak metruk köyün yok olup ormanlaştığını görecektir ve doğduğu köyün bu hâlden dolayı sarsılacaktır. Hoyet'te çocukluk arkadaşı Nika ile buluşacak ve ihtiyarlarla eski günleri yâd edeceklerdir. Ömer Ahmedov, sadece bir saat kadar oturduktan sonra çekip gidecektir; çünkü onu Fergana'dan da sürmüşlerdir ve onu neler beklediğini de tahmin edemiyor. Ayrılırken yine geleceğini söylese de ikisi de buna inanmıyor. Firat Sunel'in romanı, Nika'nın Stalin'e (Koba'ya) lanet yağdırarak bağırmasıyla sona eriyor.

Ahıska'dan doğmuş ve oradan sürülmüş Türklerin çoğu artık hayatta değil. Yaşanmış mazi gibi onlar da geri dönmeyeceklerdir. Fakat Ahıskalılar ve Ahıska meselesi hâlâ gündemdedir. Ecdat toprakları, sadece mazi midir? Ahıska'daki köyler, sadece geçmişte kalan ve geri dönüşü olmayan acı hatıralar ve hayaller diyarı mıdır? Bu kitap, işte bu konuda bizim karar vermemiz için yazılmıştır.

Pîr-i Veb (İnternet Kurdu)

Gagauz Türklerinin Haber Sitesi: Anasözü

Moldova'daki Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan "Gagauz"lar Oğuz Türklerinden olup Gagauz kelimesinin Gök-oğuzdan türediği düşünülmektedir.

Gagauzların internet sitesi TİKA tarafından desteklenmekte, site Valentin Moşkov'un 1900 yılında söylediği "Orhon yazıtlarını yaratan halk hem Gagauzlar - hep o halktır" ifadesini bir gurur vesilesi olarak kendine şiar edinmiştir.

Sitede Pötr Petkoviç'e ait Estrada

müziği örneklerinin yanında halk müziği örnekleri olarak Srepan Lazarev'in kemeçe ile "Gelini aalatmaa" ve Petr Kara'nın kaval ile seslendirdiği "Gelin avası" gibi eserler ilginizi çekecektir.

Anasözü sitesinde halk yaratması (folklor), söyleyişler, bilmecalar, maanilar, türküler gibi başlıkların çeşitli bilgilerle dolu olması memnuniyet verici olmakla birlikte daha da zenginleştirilmiştir. Sitede sayılan 250 bini aşan Gagauzlar tanıtım kitaplarının sayısının azlı-

ğı dikkati çekiyor. Siteden 1986 yılında Gagauzya'nın Kıpçak köyünde doğan ve Komrat'taki "boz kurt" spor kulübünde gürüşen Pötr Yanulov'un gürüşte Moldavya adına Dünya Şampiyonu olduğunu öğrenince milletinizle bir kez daha gurur duyacaksınız, ama muhtemelen ayrılmamız nedeniyle biraz da içiniz acıyacak. Sitenin Baş Redaktörlüğünü Todur Zanet yapmaktadır.

www.anasozu.com
info@anasozu.com
zanet@anasozu.com